

BEŞ FAKTÖR KURAMINA DAYALI BİR KİŞİLİK ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ: SIFATLARA DAYALI KİŞİLİK TESTİ (SDKT)*

Hasan BACANLI** Tahsin İLHAN*** Sevda ASLAN****

Öz

Bu çalışmanın amacı Beş Faktör kuramından yola çıkılarak, bu faktörlere uygun sıfat çiftleri kullanılarak madde sayısı az, iki uçlu bir ölçeğin geliştirilmesidir. Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT)'nin faktör yapısını belirlemek için Direct Oblimin döndürme ile temel bileşenler analizi yönteminden yararlanılmıştır. Aracın uyum geçerliğini sınamak için Sosyotropi Ölçeği, Çatışmalara Tepki Ölçeği, Negatif-Pozitif Duygu Ölçeği, Sürekli Kaygı Envanteri kullanılmıştır. Güvenirlilik için test tekrarı (2 hafta ara) yönteminden yararlanılmış ve faktörlerin iç tutarlığı Cronbach Alfa katsayısı ile hesaplanmıştır. Yapılan analizler sonucunda SDKT'nin psikometrik özellikleri tatminkâr düzeyde bulunmuş, ölçeğin üniversite öğrencileri üzerinde kullanılabilir bir araç olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Beş faktör kişilik kuramı, kişilik ölçeği, ölçek geliştirme.

Abstract

This study aims to develop a bipolar personality scale based on Five Factor Theory with few items using appropriate adjective pairs. In order to determine the factor structure of Adjective Based Personality Scale (ABPT), Direct Oblimin rotations and principal component analysis method have been used. Sociotrophy Scale, Reaction to Conflicts Scale, Negative-Positive Emotion Scale, and Trait Anxiety Inventory have been used to determine the concurrent validity of the scale. Test-retest method (2-week interval) has been used to evaluate reliability and Cronbach Alpha coefficient has been used to determine the internal consistency of the factors. The psychometric properties of the PTBA were found to be satisfactory and could be used to evaluate personality traits in undergraduate or graduate samples.

Keywords: Big five personality theory, personality scale, scale development.

---

* Bu çalışma, 17-19 Ekim 2007 tarihleri arasında yapılan 9. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

Yazışma adresleri: **Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. bacanlı@gazi.edu.tr;

***Arş. Gör., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı;

**** Dr., Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.

Giriş

Kişilik ile ilgili birçok görüş ortaya atılmıştır. Beş faktör kişilik kuramı bu farklı görüşleri bir çatı altında bütünleştirmiş görünmektedir. Yapılan çalışmalar kişilik ile ilgili çalışmaların beş faktörde derlenebileceğini göstermiştir. Bu faktörler dışadönüklük, duygusal denge/nevrotizm, yumuşak başlılık, sorumluluk ve deneyime açıklık/kültür olarak birçok kültürler arası çalışmada doğrulanmıştır.

Literatür incelendiğinde kuramsal olarak öne sürülen kişilik boyutlarının farklı örneklem gruplarında tanımlayıcı rolünün araştırıldığı görülmektedir (McCrae ve Costa, 1985; 1987; Hurley, 1998; Caligiuri, 2000; Thompson, Brossart, Carozzi ve Miville, 2002). Beş Faktör boyutlarının eğitimle (Chamorro-Premuzic, Furnham, Dissou ve Heaven, 2005; Kelly ve Johnson, 2005; Bassili, 2006), farklı kişilik değişkenleriyle (Graziano ve Ward, 1992; McCrae, 1993; Mongrain, 1993; Saucier, 1997; Avery, 2003), çeşitli meslek gruplarıyla (Barrick ve Mount, 1991; Borges ve Gibson, 2005), iş performansı, kariyer başarısı, yaşam doyumu ve örgütsel erdem (Caldwell ve Burger, 1998; Judge, Higgins, Thoresen ve Barrick, 1999; Lounsbury, Tatum, Chambers, Owens ve Gibson, 1999; Eggers, 2000) yaşam sigortası, iş görüşmeleri, dinsel oryantasyon ve cinsel yaşantının farklılığı (McManus ve Kelly, 1999; Barrick, Patton ve Haugland, 2000; Witt 2002; Rowatt ve Schmitt, 2003) ile ilgili konularda çalışıldığı görülmektedir. Aynı zamanda literatürde, beş faktörü ölçmek üzere farklı ölçme araçlarının geliştirilmesi (McCrae ve Costa, 1989; Trapnell ve Wiggins, 1990; Goldberg, 1992, Hofstee, Raad ve Goldberg, 1992) ve beş faktörle ilgili var olan ölçeklerin gözden geçirilmesi (Piedmont, McCrae ve Costa, 1991) çalışmaları görülmektedir.

Türkiye’de bu konu ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde uyarlama ve ölçek geliştirme çalışmalarına rastlanmaktadır. Somer (1998) yetişkin örneklemini üzerinde yürütülen çalışmasında, Türk dilinde 235 adet sıfat kişilik özelliklerinin temsilcisi olarak belirlemiştir. Birinci düzey (first order) analiz yapılarak seçilen sıfatların, faktör analizi sonucunda beş temel faktör boyutta temsil edildiği bulunmuştur. Başka bir çalışmada (Somer ve Goldberg, 1999), Türkçe dil tanımında kişilikle ilişkili değişkenlerin yapısı üzerine ilk bulunanlarla (Somer, 1998) aynı anlamda 179 çift sıfat alınmıştır. Aynı sıfat çiftlerinin hem Türk hem Amerikan örneklemini üzerinde kullanıldığı araştırmada, beş faktör yapısı açık bir şekilde bulunmuştur. Böylelikle Peabody ve Goldberg’in çalışması tekrarlanmış ve genişletilmiştir. Ayrıca uzlaşma ve sorumluluk faktörlerinin heterojen örneklemdaki faktör yükleri göreceli daha yüksek bulunmuştur. Böylelikle temelde dile dayalı bir hipoteze bağlı olarak geliştirilen Beş-Faktör modeline dayalı sınıflamanın, ana

dilimizdeki kişilik özelliklerini belirten sıfatlarla yapılan çalışma sonuçlarıyla da desteklenmesi, kültürümüze uygun normal ve çok boyutlu kişilik özelliklerini ölçmeye yönelik üst düzey bir faktör çatısı olarak uygun bir temel oluşturduğunu göstermiştir. Buradan yola çıkarak Somer ve arkadaşları (2001) tarafından Türkiye’de Beş Faktör Kişilik Envanterinin geliştirilmesi çalışması yapılmıştır. Sonuçta, beş temel faktörü olan 17 alt boyutu bulunan 220 maddeden oluşan ölçek formu hazırlanmıştır. Aynı zamanda bu ölçeğin geliştirilmesiyle Beş Faktör’ün Türk kültüründeki görünümünün incelenmesi sağlanmıştır. Başka bir çalışmada (Gülgöz, 2002), beş faktörün faktör yapılarından üretilmiş NEO-PI-R’in Türkçe versiyonunun, orijinal faktör yapısına uygun olduğu bulunmuştur. Türk yetişkin örnekleme ve Amerikan örnekleme arasındaki ayrılıkların, sözel etkenlerin Türk örnekleminin tepki örnekleri üzerindeki etkisi ile kültürel faktörlerin işlevlerinden kaynaklandığı görülmüştür.

Yukarıdaki çalışmalar incelendiğinde, bu çalışmaların temeli dilimizin içinde yer alan sıfatların seçilerek bunların beş faktör yapısına uygun olup olmadığının faktör analizleri sayesinde bulunmasına dayanmaktadır. Bu çalışmayla amaçlanan ise doğrudan Beş Faktör modelinden yola çıkılıp bu faktörlere uygun sıfat çiftleri kullanılarak madde sayısı az, iki uçlu bir ölçeğin geliştirilmesidir. Böylelikle şimdiye kadar izlenen yöntemlerden farklı bir yöntemle Türk üniversite örnekleme üzerinde beş faktör kişilik boyutları, 40 madde ile ölçülmeye çalışılmış, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır.

Yöntem

Bu bölümde örneklem, uyum geçerliği kapsamında kullanılan ölçme araçları ve Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT)’nin geliştirilme sürecindeki aşamalar (işlem) hakkında bilgi verilmiştir.

Örneklem

Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT)’nin geliştirilmesi sürecinde pilot çalışmadan geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarına kadar pek çok aşamada farklı sayıda üniversite öğrencisine uygulama yapılmıştır. Bulgular kısmında katılımcı sayıları hakkında bilgi verildiğinden burada ayrıca değinilmeye gerek duyulmamıştır.

SDKT'nin Dış Geçerlik Çalışmasında Kullanılan Veri Toplama Araçları

Negatif-Pozitif Duygu Ölçeği: Watson ve arkadaşları tarafından geliştirilen ölçek, Türk kültürüne Gençöz (2000) tarafından uyarlanmıştır. Ölçek, 10 olumlu, 10 olumsuz duygu maddesi içermekte ve 5'li likert tipine göre değerlendirilmektedir. Ölçeğin uyarlama çalışmasında Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı Negatif Duygu için .83, Pozitif Duygu için .86 bulunmuştur. Yapılan test tekrarı sonucuna göre Negatif Duygu için .40, Pozitif Duygu için .54 korelasyon katsayısı elde edilmiştir.

Durumluk-Süreklili Kaygı Envanteri: Durumluk ve sürekli kaygı seviyelerini ayrı ayrı saptamak amacıyla Spielberger ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş olan Durumluk - Sürekli Kaygı Envanteri, Spielberger'in İki Faktörlü Kaygı Kuramından kaynaklanmıştır. Durumluk - Sürekli Kaygı Envanteri kısa ifadelerden oluşan bir öz-değerlendirme (self- evaluation) ölçeğidir. Envanterin Türkçeye uyarlama çalışmaları Öner ve Le Compte (1998) tarafından yapılmıştır. Yapılan güvenilirlik analizlerinde Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısının Sürekli Kaygı ölçeği(SKÖ) için .83 ile .87 arasında; Durumluk Kaygı Ölçeği (DKÖ) için .94 ile .96 arasında olduğu bulunmuştur. Test tekrarı güvenilirlik katsayılarının SKÖ için .71 ile .86 arasında DKÖ için ise .26 ile .68 arasında değiştiği ortaya çıkmıştır.

Çatışmaya Tepki Ölçeği: Demirci (2004) tarafından geliştirilen ölçeğin geçerlik çalışması yapılırken ilk olarak çatışma durumlarına karşı ortaya konan tepkileri belirlemeye dönük kuramsal incelemeler yapılmış ve bu kapsamda Johnson ve Johnson'un ölçeğinden yararlanılarak 35 maddelik 5'li likert tipine göre bir ölçek formu oluşturmuşlardır. Yapılan faktör analizi sonucunda üç faktörlü yapı elde edilmiş, boyutların ölçeğin toplam varyansının 52.65'ini açıkladığı görülmüştür. Başlangıçta 35 olarak belirlenen madde sayısı bu işlemlerin sonucunda 22'ye indirilmiştir. Yapılan güvenilirlik çalışmasında Pazarlıkçı Tutum için .88, Problem Çözme boyutu için .89, Kavgacı boyut için .47, ölçeğin toplamı için .90 Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı elde edilmiştir.

Otonomi-Sosyotropi Ölçeği: Beck ve arkadaşları tarafından geliştiren ölçek 60 maddeden oluşmakta ve 5'li likert tipine göre değerlendirilmektedir. Ölçeğin Türk kültürüne uyarlanması ise Savaşır ve Şahin (1997) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Sosyotropi boyutu, insanlarla ilişkilerde ayrılık kaygısı, başkalarını memnun etme ve ilişkilerde onaylanmama kaygısı özelliklerini ölçmektedir. Otonomi boyutu ise, yalnızlıktan hoşlanma, kişisel başarı ve özgürlük özelliklerini ölçmektedir. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışmaları sonucunda, Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı Sosyotropi boyutu için .70 ve otonomi boyutu için .81

bulunmuştur. Ölçeğin geçerlik çalışmaları çerçevesinde faktör analizi uygulanmış, Sosyotropi alt ölçeği hasta ve normal grupları birbirinden ayırırken, Otonomi alt ölçeğinin bu grupları ayırt etmediği görülmüştür.

İşlem

Kişilik araştırmalarında kullanılmak üzere kısa ve pratik bir araç sunmak amacıyla yapılan bu çalışmada, ölçek maddeleri birbirine zıt sıfat çiftlerine dayalı bir şekilde oluşturulmaya çalışılmıştır. Öncelikle, kuramsal olarak tanımlanan beş kişilik boyutunu temsil edebilecek 30 sıfat çifti oluşturulmuş, daha sonra bu sıfatlar 1–7 arasında derecelendirilen likert tipi bir ölçekle ölçülmeye çalışılmıştır. Pilot çalışmalardan elde edilen veriler üzerinde yapılan analizler sonucu, 30 sıfat çiftinin bazı maddelerinin istenilen faktörde olmadığı ya da yeterli faktör yükü almadığı görülmüş, daha sonra 50 sıfat çifti oluşturularak çalışmaya alınmıştır. Bu sıfatlar Türkçe alanında uzman üç akademisyene inceletirilmiştir, sıfat yapısına uygun olmayan maddeler çıkarılarak yerine yenileri eklenmiştir. 50 sıfat çifti üzerinde yapılan analiz sonucunda 11 maddenin çalışmadığı belirlenmiş, bu sıfatlar ölçekten çıkartılmıştır. Son aşamada ise bir sıfat çifti ilave edilerek 40 maddelik bir kişilik test formu oluşturulmuştur. Yapılan çalışmalarda ölçek uygulanacak kişiden, kendisini her iki uça yer alan sıfattan hangisine daha yakın görüyorsa ilgili boşluğu işaretlemesi istenmiştir. SDKT'nin yapı geçerliğini test etmek için Temel Bileşenler Analizi yapılmış ve Direct Oblique döndürme yönteminden faydalanılmıştır. Güvenirlik analizinde ise test tekrarı yapılmış, Cronbach Alfa iç tutarlık katsayılarına bakılmıştır.

Bulgular

Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT)'nin Geçerliğine İlişkin Bulgular

Yapı Geçerliği

SDKT'nin yapı geçerliğini test etmek için 285 katılımcıdan elde edilen veriler üzerinde Temel Bileşenler Faktör Analizi yapılmıştır. Scree Plot grafiğinin öngörülerinden hareketle araç, beş faktöre zorlanmış ve Direct Oblique döndürme yapılmıştır. Analiz sonucunda beş faktörün SDKT'ye ait varyansın % 52.63'ünü açıkladığı görülmüştür (Tablo 1). Dışadönüklük, faktör yükleri .568 ile .790 arasında değişen dokuz maddeden oluşmakta ve SDKT'ye ait varyansın % 23.20'ini açıklamaktadır. Benzer şekilde Yumuşak Başlılık, yükleri .778 ile .605 arasında

değişen 9 maddeden oluşmaktadır. Bu dokuz maddenin SDKT'ye ait varyansın % 10.45'ini açıkladığı görülmektedir. Sorumluluk, faktör yükleri .861 ile .665 arasında değişen yedi maddeden oluşmakta ve SDKT'ye ait varyansın % 9.15'ini açıklamaktadır. Duygusal Dengesizlik, yükleri .719 ile .367 arasında değişen yedi maddeden oluşmakta ve SDKT'ye ait varyansın % 5.26'sını açıklamaktadır. Son olarak Deneyime Açıklık boyutu, yükleri .793 ile .491 arasında değişmekte ve SDKT'ye ait varyansın % 4.56'sını açıklamaktadır. Tablo 1'e bakıldığında Dışadönüklük boyutuna ait maddelerin Deneyime Açıklık boyutuna da yüklendiği görülmektedir. Ortaya çıkan bu durumun, her iki boyut arasındaki orta düzeyde ilişkiden (bkz. Tablo 3) kaynaklanabileceği şeklinde yorumlanabilir. Genel olarak bakıldığında, boyutlarda yer alan maddelerin faktör yüklerinin kabul edilen sınırların üzerinde olduğu ve açıklanan varyansın tatminkâr düzeyde bulunduğu söylenebilir.

Tablo 1

Sfatlara Dayalı Kişilik Testinin Yapı Matrisi (N=285)

Maddeler	Faktörler				
	Dışadönüklük	Yumuşak Başlılık	Sorumluluk	Duygusal Dengesizlik	Deneyime Açıklık
1.Silik	.790				.419
2.Durgun	.758				.368
3.Arka planda kalan	.743				.442
4.Etkisiz	.738		.337		.392
5.Uyuşuk	.722				
6.Donuk	.718				.463
7.Dikkat çekmez	.696				.443
8.Neşesiz	.605	-.443			.354
9.Yalnız	.568				
10.Acımasız		-.778			
11.Asi		-.711		-.374	
12.Hoşgörüsüz		-.702	.408		.319
13.Bencil		-.693	.475		
14.Kayıtsız		-.675	.349		.332

15.Kindar		-.664			
16.Kibirli		-.628	.356		
17.İnatçı		-.605		-.478	
18.Rekabetçi		-.583			
19.Disiplinsiz			.861		
20.Sorumsuz			.797		
21.Hazırlıksız			.794		
22.Gayretsiz			.771		
23.Dikkatsiz			.695		
24.Düzensiz		-0.316	.690		
25.Hırslı değil			.655		
26.Sabırlı				.719	
27.Rahat				.700	
28.Sakin		.434		.668	
29.İyimser	-0.329			.659	
30.Kaygısız				.651	
31.Huzurlu				.368	
32.Tutarlı	-0.327			.367	
33.İlgileri dar	.397				.793
34.Alışılmış	.353				.669
35.Meraksız					.661
36.Dar görüşlü	.316				.612
37.Yeni ilişkilere kapalı	.418				.605
38.Hayal gücü zayıf					.602
39.Sanata ilgisiz					.514
40.Tutucu					.491
Varyansı Açıklama					
Yüzdesi	23.202	10.454	9.155	5.260	4.567
Toplam Yüzde	23.202	33.656	42.811	48.071	52.638

Uyum Geçerliği

SDKT'nin uyum geçerliğini sınamak için Sosyotropi Ölçeği, Çatışmalara Tepki Ölçeği, Negatif-Pozitif Duygu Ölçeği, Sürekli Kaygı Envanteri kullanılmıştır. Yapılan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon sonuçları Tablo 2'de sunulmuştur. Tablo 2'deki korelasyon katsayıları incelendiğinde, SDKT'nin Duygusal Dengesizlik boyutu puanının Pozitif Duygu ($r = -.27, p < .05$) ve Pazarlık ($r = -.28, p < .05$) puanları ile ters yönde, Negatif Duygu ($r = .58, p < .01$), Sürekli Kaygı ($r = .53, p < .01$) ve Sosyotropi puanları ile olumlu yönde anlamlı ilişkiler ortaya koyduğu görülmektedir. Buna karşın, Duygusal Dengesizlik boyutu ile Problem Çözme, Kavga ve Çatışmaya Tepki Ölçeği toplam puanları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır ($p > .05$). Dışadönüklük boyutu puanının Pozitif Duygu ($r = .54, p < .01$) ve Sosyotropi ($r = .43, p < .01$) puanları ile olumlu yönde, Negatif Duygu ($r = -.41, p < .01$) ve Sürekli Kaygı ($r = -.39, p < .01$) puanları ile ters yönde ve anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Dışadönüklük boyutu ile Çatışmaya Tepki Ölçeği ve alt boyutları arasında anlamlı ilişkiye rastlanmamıştır ($p > .05$). Deneyime Açıklık boyutu puanı; Pozitif Duygu ($r = .55, p < .01$) ve Çatışmaya Tepki Ölçeği alt boyutlarından olan Pazarlık alt boyutu ($r = .27, p < .05$) puanları ile olumlu yönde, Negatif Duygu ($r = -.26, p < .05$) puanı ile ters yönde ve anlamlı ilişkiler ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, Deneyime Açıklık boyutu puanı ile problem çözme, Kavga, Çatışmaya Eğilim ve Sosyotropi puanları arasında anlamlı düzeyde bir ilişkili olmadığı görülmektedir ($p > .05$). Yumuşak Başlılık boyutu puanının, Negatif Duygu ($r = -.27, p < .05$) puanı ile ters yönde, Pazarlık ($r = .42, p < .01$) ve Çatışmaya Tepki toplam puanları ($r = .41, p < .01$) ile olumlu yönde ilişkili olduğu görülmektedir. Yumuşak Başlılık puanları ile Sürekli Kaygı, Problem Çözme ve Sosyotropi puanları arasında anlamlı ilişkilere rastlanmamıştır ($p > .05$). Son olarak Sorumluluk boyutu puanı; Pozitif Duygu ($r = .48, p < .01$), Pazarlık ($r = .33, p < .05$), Problem Çözme ($r = .30, p < .05$), Çatışmaya Tepki ($r = .34, p < .01$) ve Sosyotropi ($r = .41, p < .01$) puanları ile olumlu yönde, Negatif Duygu ($r = -.26, p < .05$) puanı ile ters yönde ve anlamlı ilişkiler ortaya koymaktadır. Genel olarak incelendiğinde, SDKT'nin boyutlarının uyum geçerliği için kullanılan ölçeklerle orta düzeyde ve anlamlı bir yapı ortaya koyduğu ve bu sonuçların uyum geçerliği açısından önemli olduğu söylenebilir.

Tablo 2

SDTK ile Diğer Ölçekler Arasındaki İlişkiler

Boyutlar	NPD-PD	NPD-ND	SKE	ÇTÖ-P	ÇTÖ-PÇ	ÇTÖ-K	ÇTÖ-T	SOÖ-S
Duygusal Dengesizlik	-.27*	.58**	.53**	-.28*	-.25	.03	-.24	.34*
Dışadönüklük	.54**	-.41**	-.39**	.04	-.02	.07	.04	.43**
Deneyime Açıklık	.55**	-.26*	-.07	.27*	.08	.12	.21	.09
Yumuşak Başlılık	.13	-.27*	.11	.42**	.22	.32*	.41**	-.01
Sorumluluk	.48**	-.26*	-.09	.33*	.30*	.15	.34**	.41**
<i>N</i>	63	63	63	63	63	63	63	56

* p<.05, ** p<.01

NOT: NPD-PD, Negatif-Pozitif Duygu Ölçeği-Pozitif Duygu; NPD-ND, Negatif-Pozitif Duygu Ölçeği-Negatif Duygu; SKE, Sürekli Kaygı Envanteri; ÇTÖ-P, Çatışmaya Tepki Ölçeği-Pazarlık; ÇTÖ-PÇ, Çatışmaya Tepki Ölçeği-Problem Çözme, ÇTÖ-K, Çatışmaya Tepki Ölçeği-Kavga; ÇTÖ-T, Çatışmaya Tepki Ölçeği-Toplam Puan; SOÖ-S, Sosyotropi-Otonomi Ölçeği-Sosyotropi

SDKT'nin boyutlarının birbirleriyle olan ilişkileri incelenmiş, aynı zamanda bu ilişkiler Türkiye'de Beş Faktör Kuramına dayalı olarak öğrenci ve yetişkin örneklemi üzerinde yapılan bir kişilik envanteri geliştirme çalışmasından elde edilen sonuçlar (Somer ve ark., 2001) ile karşılaştırılmıştır.

Tablo 3

SDKT ve 5FKE Boyutlarının İnterkorelasyon Katsayıları

Boyutlar	Dışadönüklük			Yumuşak Başlılık			Sorumluluk			Duygusal Dengesizlik		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Yumuşak Başlılık	.19	.23	.27									
Sorumluluk	-.04	-.14	.32	.47	.40	.40						
Duygusal Dengesizlik	-.30	-.31	-.15	-.34	.40	-.36	-.31	-.26	.03			
Deneyime Açıklık	.44	.47	.54	.46	.44	.31	.31	.06	.27	-.28	-.35	-.18

1. 5FKE-Öğrenci; 2. 5FKE-Yetişkin; 3. SDKT-Öğrenci

Tablo 3'e bakıldığında her üç uygulamadan elde edilen katsayıların birbirlerine yakın olduğu görülmektedir. Yalnızca 5FKE ile SDKT'nin, Sorumluluk-Dışadönüklük boyutları ve Duygusal Dengesizlik-Sorumluluk boyutlarının korelasyon değerleri açısından farklı sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir. 5FKE'nin öğrenci uygulamasında Sorumluluk, Dışadönüklük ile -.04 düzeyinde bir ilişki gösterirken SDKT'in aynı boyutlarının birbirleriyle .32 düzeyinde bir ilişki ortaya koyduğu görülmektedir. Gerçi, 5FKE'nin öğrenci ve yetişkin örneklemleri üzerinde yapılan uygulamasında da benzer farklılığa rastlanmaktadır. Benzer şekilde, 5FKE'nin Duygusal Dengesizlik ve Sorumluluk boyutları arasındaki ilişki her iki uygulamada birbirine yakın ilişkiler vermişken SDKT'nin sonuçlarının farklılaştığı görülmektedir. Ortaya çıkan bu durumun, gerek ölçme araçlarının yapısal farklılığından gerekse örneklem gruplarından kaynakladığı söylenebilir. İleride her iki ölçme aracının karşılaştırılmasına yönelik bir araştırma yapılarak durum biraz daha anlaşılır hâle gelebilir.

Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT)'nin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

SDKT'nin güvenilirlik çalışmaları kapsamında 285 katılımcıdan elde edilen veriler üzerinde aracın iç tutarlık katsayıları hesaplanmış ve 90 katılımcıya ise iki hafta arayla SDKT uygulanmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4

SDKT'nin Madde-Toplam Korelasyonları, İç Tutarlık Katsayıları ve Test Tekrarı Korelasyon Katsayıları

Boyutlar	Madde Sayısı	Madde-toplam korelasyon ranjı (N=285)	α (N=285)	r_{tt} (N=90)
Duygusal Dengesizlik	9	.26-.55	.73	.85**
Dışadönüklük	9	.44-.75	.89	.85**
Deneyime Açıklık	7	.33-.68	.80	.68**
Yumuşak Başlılık	7	.45-.69	.87	.86**
Sorumluluk	8	.53-.79	.88	.71**

Not: ** p<.01

Tablo 4'e bakıldığında SDKT'nin boyutlarının iç tutarlık katsayılarının .73 ile .89 aralığında değiştiği görülmektedir. En yüksek iç tutarlık katsayısının ise Dışadönüklük (.89), en düşük iç tutarlık katsayısının Duygusal Dengesizlik (.73) boyutuna ait olduğu görülmektedir. Duygusal Dengesizlik boyutunun iç tutarlık değerinin diğer boyutlara göre düşük çıkmasının bir nedeni madde toplam korelasyon ranjı incelendiğinde daha iyi anlaşılmaktadır (.26-.55). Diğer taraftan, aracın test tekrarına ilişkin bulgulara bakıldığında en yüksek ilişkiyi Yumuşak Başlılık ($r=.86^{**}$, $p<.01$), en düşük ilişkiyi ise Deneyime Açıklık Boyutunun ($r=.68^{**}$, $p<.01$) ortaya koyduğu görülmektedir. Sonuç olarak kişilik boyutlarının iç tutarlık katsayıları kabul edilen .70 değerinin (Nunnally ve Bernstein, 1994) üzerinde olması SDKT'nin güvenilirliğinin bir kanıtı olarak görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Günümüze kadar Büyük Beşli Kişilik Kuramının tanımladığı kişilik boyutlarını ölçmek için birçok ölçme aracı geliştirilmiştir. Bu araçlardan en kapsamlı olan ve Costa ve McCrae tarafından geliştirilen NEO Kişilik Envanteri (NEO-PI) ve Revize edilmiş NEO Kişilik Envanteri (NEO-PI-R)'dir. Envanter 240 maddeden oluşmakta ve yaklaşık olarak 45 dakikada cevaplanmaktadır. Yine Türkiye'de Somer, Korkmaz ve Tatar tarafından geliştirilen Beş Faktör Kişilik Envanteri (5FKE) 220 maddeden oluşmakta 17 alt boyut beş faktörlü bir yapıyı ölçmektedir (Somer ve ark. 2000; 2001). 5FKE de NEO-PI-R gibi yaklaşık 40-45 dakikada cevaplanmaktadır. Adı geçen iki ölçek Büyük Beşli'de tanımlanan geniş boyutlara inen alt boyutları ölçmek için ideal olsa da, sadece kişilik boyutlarını araştırmak isteyen araştırmacılar için gerekli pratikliği sağlayamamakta ve katılımcılar bir süre sonra cevaplarırken kendilerini daha az ciddiyetle ifade etmektedirler. Bu yüzden adı geçen ölçme araçlarında bu problemi azaltmak için test içine yalan maddeleri katılmaktadırlar. Ayrıca bu ölçeklerin nasıl puanlanacağı ve değerlendirileceğinin ölçeği uyarlayan/geliştiren araştırmacılar tarafından paylaşılmaması bu konuda araştırma yapmak isteyenler için bir sınırlılık olarak durmaktadır.

Literatürde Beş Faktör Kuramı temelli geliştirilen 5 ve 10 maddelik, 44 maddelik, 60 maddelik ve 100 maddelik kişilik ölçeklerinin (Gosling ve ark., 2003) beş boyutlu kişilik yapısını ölçmek için geliştirildiği görülmektedir. Bu ölçeklerden bazıları her ne kadar hiyerarşik olarak üst düzeyde kalan boyutları ölçüp alt boyutları göz ardı etse de süre ve değerlendirme açısından bazı avantajları vardır.

Türkiye’de Costa ve McCrae (1987) tarafından geliştirilen ve Türkçeye uyarlaması yapılan (Gülgöz, 2002) NEO-PI-R ile Somer ve arkadaşları (2000) tarafından geliştirilen Beş Faktör Kişilik Envanteri (5FKE)’nin dışında patolojik olmayan bireylerin kişilik yapılarını ölçebilecek kişilik testi bulunmamaktadır. Bu çalışmayla kişilik araştırmalarında kullanılmak üzere pratik, ekonomik ve katılımcılar tarafından kısa sürede cevaplanabilecek Büyük Beşli Kişilik Kuramını temel alan bir ölçme aracı geliştirilmesi amaçlanmıştır. Aracın (Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi) geliştirme sürecinde Türkçede kişilik özelliklerini tanımlayan birbirine zıt sıfat çiftlerinden yararlanılmıştır.

SDKT’nin geçerliğini sınamak için yapılan faktör analizi sonuçlarına dayanarak 50 sıfat çiftinden 40 çift belirlenmiş ve maddeler üzerinde yapılan faktör analizinde beş boyutun SDKT’ye ait varyansın % 52.6’sını açıkladığı bulunmuştur. Dış geçerlik kapsamında yapılan uygulamalar sonucunda kişilik boyutlarının kullanılan ölçeklerle anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Bu bulgu aracın geçerliği için önemli bir kanıt olarak değerlendirilmiştir. SDKT’nin güvenilirliğini sınamak için ise iki hafta arayla test tekrarı yapılmış ve ölçek boyutlarının Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları hesaplanmıştır. Boyutlar içerisinde en düşük iç tutarlık katsayısının Duygusal Dengesizlik boyutunda olması oldukça manidardır. Çünkü SDKT’nin geliştirilme çalışmasında en fazla madde ekleyip çıkarılan boyut Duygusal Dengesizlik boyutu olmuştur. Benzer durum Somer ve arkadaşları (2000) tarafından geliştirilen 5FKE’nin Duygusal Denge boyutunda da görülmektedir. Bu araçta da Duygusal Dengesizlik boyutunun diğer faktörlere göre zayıf kaldığı ve revizyon çalışmasına ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir (Somer ve ark., 2000).

SDKT’nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarda güçlü kanıtlar elde edilse de aracın bazı sınırlılıklar taşıdığı düşünülmektedir. Öncelikle SDKT’nin geliştirilmesindeki tüm aşamalarda üniversite öğrencileri üzerinde uygulama yapılmıştır. Dolayısıyla üniversite öğrencileri dışındaki gruplar üzerinde çalışma yapmadan önce yeniden geçerlik ve güvenilirlik analizlerine ihtiyaç duyulabilir. Ayrıca SDKT kişiliğin üst düzeydeki boyutlarını ölçmek için geliştirilmiştir. Bu sınırlılık nedeniyle ölçek, kişilikle ilgili alt boyutların araştırılmasında uygun bir araç olmayabilir. İleride farklı yaş ve meslek grupları üzerinde yapılacak çalışmalarda SDKT’nin normu oluşturulabilir, akademik çalışmalarda ve meslek seçimi sürecinde bir araç olarak kullanılıp kullanılmayacağı test edilebilir.

Kaynaklar

- Avery, D. R. (2003). Personality as a predictor of the value of voice. *The Journal of Psychology*, 137(5), 435-446.
- Barrick, M. R. ve Mount, M. K. (1991). The big five personality dimensions and job performance: A Meta-Analysis. *Personnel Psychology*, 44, 1-26.
- Barrick, M. R., Patton, G. K. ve Haugland, S. N. (2000). Accuracy of interviewer judgments of job applicant personality traits. *Personnel Psychology*, 53(4), 925-951.
- Bassili, J. N. (2006). Promotion and prevention orientations in the choice to attend lectures or watch them online. *Journal of Computer Assisted Learning*, 22, 444-455.
- Borges, N. J. ve Gibson, D. D. (2005). Personality patterns of physicians in person-oriented and technique-oriented specialties. *Journal of Vocational Behavior*, 67, 4-20.
- Caldwell, D. F. ve Burger, J. M. (1998). Personality characteristics of job applicants and success in screening interviews. *Personnel Psychology*, 51(1), 119-136.
- Caligiuri, P. M. (2000). The big five personality characteristics as predictors of expatriate's desire to terminate the assignment and supervisor-rated performance. *Personnel Psychology*, 53(1), 67-88.
- Chamorro-Premuzic, T., Furnham, A., Dissou, G. ve Heaven, P. (2005). Personality and preference for academic assessment: A study with Australian university students. *Learning and Individual Differences*, 15, 247-256.
- Demirci, E. (2004). *Evlilikte bağlanma ve çatışmayı yönetmede bağlanma stillerinin etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Eggers, J. H. (2000). Five-factor theory of personality: A new and useful lens to explore entrepreneurial action, or another useless dead-end? *Journal of Private Equity*, 4(1), 59-63.
- Gençöz, T. (2000). Pozitif ve negatif duygu ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(46), 19-26.
- Goldberg, L. R. (1992). The development of markers for the big-five factor structure. *Psychological Assessment*, 4(1), 26-42.

- Gosling, S. D., Rentfrow, P. J. ve Swann, Jr W. B. (2003). A very brief measure of the big-five personality domains. *Journal of Research in Personality*, 37, 504–528.
- Gülgöz, S. (2002). *Five-factor model and NEO-PI-R in Turkey*. A. J. Marsella (Series Ed.), R. R. McCrae ve J. Allik (Eds.), *The Five-Factor Model Across Cultures*, 1-23.
- Graziano, W. G. ve Ward, D. (1992). Probing the big five in adolescence: Personality and adjustment during a developmental transition. *Journal of Personality*, 60(2), 425-439.
- Hofstee, W. K. B., Raad, B. de ve Goldberg, L. R. (1992). Integration of the big five and circumplex approaches to trait structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63(1), 146-163.
- Hurley, J. R. (1998). Agency and communion as related to ‘big five’ self-representations and subsequent behavior in small groups. *The Journal of Psychology*, 132(3), 337-351.
- Judge, T. A., Higgins, C. A., Thoresen, C. J. ve Barrick, M. R. (1999). The big five personality traits, general mental ability, and career success across the life span. *Personnel Psychology*, 52(3) 621-652.
- Kelly, W. E. ve Johnson, J. L. (2005). Time use efficiency and the five-factor model of personality. *Education*, 125(3), 511-515.
- Lounsbury, J. W., Tatum, H. E., Chambers, W. Owens, K. S. ve Gibson, L. W. (1999). An investigation of career decidedness in relation to ‘Big Five’ personality constructs and life satisfaction. *College Student Journal*, 33(4), 646-652.
- McCrae, R. R. ve Costa, P. T. Jr. (1985). Updating norman’s ‘adequate taxonomy’: Intelligence and personality dimensions in natural language and in questionnaires. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49(3) 710-721.
- McCrae, R. R. (1993). Moderated analyses of longitudinal personality stability. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(3), 577-585.
- McCrae, R. R. ve Costa, P. T. Jr. (1987). Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(1), 81-90.

- McCrae, R. R. ve Costa, P. T. Jr. (1989). Rotation to maximize the construct validity of factors in the NEO personality inventory. *Multivariate Behavioral Research*, 24(1), 107-124.
- McManus, M. A. ve Kelly, M. L. (1999). Personality measures and biodata: Evidence regarding their incremental predictive value in the life insurance industry. *Personnel Psychology*, 52(1), 137-148.
- Mongrain, M. (1993). Dependency and self-criticism located within the five-factor model of personality. *Personality and Individual Differences*, 15(4), 455-462.
- Öner, L. ve Le Compte, A. (1998). "Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçeği El Kitabı" İstanbul Boğaziçi Üniversitesi Yayınları 2. Baskı.
- Nunnally, J. C. ve Bernstein, I. H. (1994). *Psychometric Theory* (3. ed.). New York: McGraw Hill.
- Piedmont, R. L., McCrae, R.R. ve Costa P. T. Jr. (1991). Adjective check list scales and the five-factor model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60(4), 630-637.
- Rowatt, W. C. ve Schmitt, D. P. (2003). Associations between religious orientation and varieties of sexual experience. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 42(3), 455-465.
- Saucier, G. (1997). Effects of variable selection on the factor structure of person descriptors. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(6), 1296-1312.
- Savaşır, I. ve Şahin, N. H. (1997). Bilişsel Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler. *Türk Psikoloji Derneği Yayınları*, No: 9
- Somer, O. (1998). Türkçe'de kişilik özelliği tanımlayan sıfatların yapısı ve beş faktör modeli. *Türk Psikoloji Dergisi*, 13(42), 17-32.
- Somer, O. ve Goldberg, L. R. (1999). Personality processes and individual differences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(3), 431-450.
- Somer, O. Korkmaz, M. ve Tatar, A. (2000). Beş faktör kişilik envanteri'nin geliştirilmesi-I: Ölçek ve alt ölçeklerin oluşturulması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 21-33.
- Somer, O., Korkmaz, M. ve Tatar, A. (2001). Kuramdan uygulamaya beş faktör kişilik modeli ve beş faktör kişilik envanteri (5FKE). İzmir: Ege Üniversitesi.

- Thompson, R. L., Brossart, D. F. V., Carlozzi, A. F. ve Miville, M. L. (2002). Five-factor model (Big Five) personality traits and universal-diverse orientation in counselor trainees. *The Journal of Psychology*, 136(5), 561-572.
- Trapnell, P. D. ve Wiggins, J. S. (1990). Extension of the interpersonal adjective scales to include the big five dimensions of personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(4), 781-790.
- Witt, L. A. (2002). The interactive effects of extraversion and conscientiousness on performance. *Journal of Management*, 28(6), 835-85

Summary

DEVELOPMENT OF A PERSONALITY SCALE BASED ON FIVE FACTOR THEORY: ADJECTIVE BASED PERSONALITY TEST (ABPT) *

Hasan BACANLI** Tahsin İLHAN*** Sevda ASLAN****

Introduction

Many ideas have been raised about personality. The five factor theory seems to have gathered all those ideas under a single title. Research has shown that studies related to personality can be organized in five factors. These factors were shown to be extroversion, emotional stability/neuroticism, agreeableness, conscientiousness, openness to experience/culture in many cross-cultural studies.

In the relevant literature, the defined roles of proposed personality dimensions have been studied in various sample groups (McCrae and Costa, 1985; 1987; Hurley, 1998; Caligiuri, 2000; Thompson, Brossart, Carlozzi and Miville, 2002). The dimensions of the Five Factor Theory have been scrutinized with regard to education (Chamorro-Premuzic, Furnham, Dissou, and Heaven, 2005; Kelly and Johnson, 2005; Bassili, 2006), personality variables (Avery 2003, Graziano and Ward 1992, McCrae 1993, Mongrain 1993, Saucier 1997), various occupational groups (Barrick and Mount, 1991; Borges and Gibson, 2005), job performance, career achievement, life satisfaction and organizational virtue (Caldwell and Burger, 1998; Judge, Higgins, Thoresen and Barrick, 1999; Lounsbury, Tatum, Chambers, Owens and Gibson, 1999; Eggers, 2000), life insurance, job interviews and religious orientation and difference of sexual life (McManus and Kelly, 1999; Barrick, Patton and Haugland, 2000; Witt 2002; Rowatt and Schmitt, 2003).

---

* Bu çalışma, 17–19 Ekim 2007 tarihleri arasında yapılan 9. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

Yazışma adresleri: **Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. bacanlı@gazi.edu.tr;

***Arş. Gör., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı;

**** Dr., Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı.

The studies conducted in Turkey related to this topic cover adaptation and original scale development studies (Somer, 1998; Somer and Goldberg 1999; Somer et al., 2001; Gülgöz, 2002). These studies are based on the selection of Turkish adjectives in order to see if they fit the five factor model via factor analyses. This study aims at developing a bipolar scale with few items using appropriate adjective pairs. Thus, in contrast to methods used so far, the five factor personality dimensions have been studied with 40 items in Turkish university samples; reliability and validity studies have been conducted.

Method

In order to determine the factor structure of Adjective Based Personality Scale (ABPT), Direct Oblimin rotations and Principal Component Analysis method have been used. Sociotrophy Scale, Reaction to Conflicts Scale, Negative-Positive Emotion Schedule (PANAS), and Trait Anxiety Inventory have been used to determine the concurrent validity of the scale. Test-retest method (2-week interval) has been used to evaluate reliability and Cronbach Alpha coefficient has been used to determine the internal consistency of the factors.

Results

Principle Component Analysis has been conducted on the data collected from 285 participants in order to determine the construct validity of ABPT. The instrument has been forced into five factors in line with the foresight provided by the Scree Plot graph and Direct Oblimin rotation has been conducted. Analyses have showed that five factor model explains 52.63% of the variance in ABPT (Table 1). In general, it can be stated that the factor loadings of the items under the dimensions are above the accepted limits and the explained variance is satisfactory. The internal consistency coefficients of the subscales have been calculated to determine the reliability of ABPT. The Cronbach alpha coefficients of Neuroticism, Extraversion, Openness to Experience, Agreeableness and Conscientiousness are .73, .89, .80, .87, .88 respectively; and test-retest coefficients are .85, .85, .68, .86, .71 respectively. The analysis conducted to evaluate the concurrent validity of the scale was in accord with the literature. Sociotrophy Scale, Reaction to Conflicts Scale, Negative-Positive Emotion Scale, and Trait Anxiety Inventory have been used to determine the concurrent validity of ABPT. The dimensions of ABPT formed an average and significant structure with the scales used to determine concurrent validity, and it may be said that these results are significant for concurrent validity.

Discussion and Conclusion

Scales based on Five Factor Theory with 5 and 10 items, 44 items, 60 items and 100 items (Gosling et al., 2003) have been used to measure personality structure in literature. Some of these scales have a number of advantages in terms of scoring and duration even though they measure the subscales higher up the hierarchy and tend to ignore the others. NEO-PI-R, developed by Costa and McCrae (1987) and adapted to Turkish (Gülgöz, 2002) and Five Factor Personality Inventory (5FPI) developed by Somer et al. (2000) are the only scales that measure personality structures of non-pathological individuals in Turkey. This study aims to develop a scale of measurement based on Five Factor Theory to be used in personality research that is easy to use, economical and takes little time answer. Opposite pairs of adjectives that define personality traits in Turkish have been utilized in the development process of the scale (ABPT).

Forty pairs of adjectives out of 50 have been selected according to the results of the exploratory factor analysis, which approximately explained 53% of the total variance. As a result of analyses aiming to evaluate concurrent validity of the scale it has been shown that personality dimensions have a moderate correlation with the scales used. This finding provides support for the validity of the scale. In order to evaluate the reliability of the ABPT, test-retest was conducted with a two week interval and the Cronbach Alpha internal consistency coefficients were calculated. Neuroticism had the lowest internal consistency coefficient which may be considered meaningful since this dimension has been the one with the greatest number of items replaced during the development of ABPT.

The scale is considered to have some limitations even though strong support has been found for its reliability and validity. First of all university student samples have been utilized in all the development process of the ABPT and there might be a need to employ different samples in the future for further validity and reliability research. Moreover, ABPT has been developed the measure the high order personality dimensions. Due to this limitation it might not be an appropriate tool while studying first order personality dimensions. Further studies are required to establish the norms of ABPT using different age and occupational groups in order to test if it may be used in academic research as well as while making vocational choices.